

mellől nem hiányzik a tudományos sem : az adatok gondos összegyűjtése számadásokból, pörös iratokból, családi levelekből, ismerősök visszaemlékezéseiből és ahol a Vigyázók életébe belejátszó politikai eseményekről van szó, a köztörténetről. Így a mű természetesen szélesül családtörténeté, kiterjeszkedve az életbevágó anyagi viszonyokra, amelyek befolyásolták Podmaniczky Zsuzsanna kedélyét és viszonyát közelállóihoz. Kiemelkedik a mellékalakok közül az atya : Podmaniczky János, az első és a második férj : Koppély (Harkányi) Frigyes és Vigyázó Sándor. Szeretettel idézik az író a gyermekek : Vigyázó Józsa, Sándor és Ferenc alakjánál, ezek mögött háttérben maradnak a Harkányi-gyermekek. Az egész műből egy letűnt kor levegője áramlik felénk s bizonyos realizmussal bontakozik ki annak a nőnek alakja, aki egy hosszú életen át családjáért fáradozott és aki az élet estéjén reázúduló csapások súlya alatt őseinek, férje családjának és saját magának szerzeményét egyetlen alapítvánnyá kívánja tenni. Megaranyozza alakját a szerző ideális lelkesedése, amely az aprólékos gonddal összeállított anyag előadása közben sohasem feledkezett meg a szépnek és jónak előtérbe helyezéséről. G. M.

Tali és Széchi-szigeti dr. Thaly Kálmán életrajza. Irta : *Vitéz Veszprémy Dezső.* A Vutkovich-díjjal jutalmazott pályamű. I—II. kötet. Bpest, 1928—1931.

Még negyedszázada sincs, hogy közöttünk járt az ősz kuruc s e rohanó idősodratban egyénisége, rajongásig emelkedő ideális hevülése és alkotásai hamar a történelmi távlatba kerültek.

Még a rendi világban született (1839) a kúriákban bővelkedő komárom-megyei Csepen s atyja a járás főbírája, nagybátyja a megye alispánja volt. A község birtokosai között volt a Csajghy-család is, melynek három leá-

nyát három költő vette feleségül : Bajza, Vörösmarty és Vachott.

Atyja derűs kedélye, anyjának szerető meleg szíve s a nagyanya (Sághfalvi Sándor Ferenc kuruc ezredes unokája, Eszter) szinte sugalmazó mesemondása élénk és maradandó hatást gyakoroltak az ifjú lelkére. Világos után a 11 éves fiút atyja német szóra Pozsonyba viszi, de egy év után már a pápai ref. gimnázium tanulója. Már ekkor a szépirodalom terén próbálkozott. A középiskola után teológus lett Pesten, ahol csakhamar megismerkedett az irodalom vezető tagjaival, «akik szívesen látták maguk között a tehetséges ifjút, Vörösmarty, Bajza, Vachott és Jókai rokonát.» Mind gyakrabban jelennek meg költeményei a korabeli lapokban, a szerelem is megérinti ifjú hevülő lelkét s még el se végezte a teológiát, már eljegyezte magát az irodalommal, a Pesti Naplóhoz szegődött.

Versei közül ekkor már nem egyet zenésítettek meg (Árpád apánk, ne féltsd ősi nemzedet) vagy Hulladoz a hársfavirág), de amikor a Kazinczy-ünnep után «Magyarok virradása» c. költeményét kiadta 1860-ban, vád alá helyezte Protzman és elfogatási parancsot adott ki ellene. Thaly Erdélybe menekült, ahol a vendégszerető Vargyasi Dániel családnál tartózkodott. Időtöltésből a család levéltárát rendezgette. Ez volt az első levéltár, amellyel megismerkedett s feltárult előtte a mult beszédes anyaga, köztük II. Rákóczi Ferenc kora.

Az októberi Diploma után haza jön. (1864.) Még ez évben megjelenik első nagyobb gyűjteménye : Régi magyar vitézi énekek és elegyes dalok XVI—XVIII. sz.-beli eredeti kéziratokból, s ennek alapján a M. Tud. Akadémia levelező tagul válassza, Török Pál ref. püspök pedig a pesti ref. gimnáziumhoz tanárnak hívja meg.

Költői működését mihamar más érdeklődés bénítja meg. Megismer-

kedik Szalay László történetíróval, aki nemcsak felhívja Thaly figyelmét a Rákóczi korra, s kevésbé ismert, kiaknázatlan anyagára, de be is vezeti a történettudományba.

Ettől kezdve Thaly lelkét mágnesként ragadta meg az ideális lelkű magyar szabadsághős, II. Rákóczi Ferenc és társainak kora. Éjt-napot egygétéve kutatja fel a levéltárakat s hordja össze a rengeteg anyagot, amelyet számtalan kötetben közöl vagy feldolgoz. Az autodidakta Thaly művei mindinkább ismertek lesznek, belső értékben is fejlődnek s a megalakuló Magyar Történelmi Társulat folyóirata, a Századok szerkesztését is reá bízta. A túlfeszített munka azonban egészségét támadta meg s tanári állásáról leköszönt.

Nem pihen azonban, hanem a ki egyezés utáni nagy nemzeti alkotás korszakában a honvédelmi minisztériumban dolgozik, mint Kerkápoly titkára s a magyar katonai műnyelv megállapításán fáradozik. De kuruc lelke nem tud beilleszkedni «a labancodó» légkörbe s hat év után Pozsonyba megy pihenni. Három évig él itt elvonultan s a Toldy-kör tagjai körében tölti legkedvesebb óráit. Irodalmi munkásságával azonban egyre nő hirneve s 1878-ban a ferencvárosi kerület, később Debrecen (1882—1909) országgyűlési képviselővé választja. Mint politikus minden alkalmat megragadott, ha a nemzeti szellem neveléséről, a honvédség fejlesztéséről, avagy kulturális intézmények (Orsz. Levéltár) felállításáról volt szó. Kardoskodott a névmagyarosítás megkönnyítése mellett, a katonai könyvek közjogi és magyarelles irányja ellen. Jelentékeny szerepe volt az ezredévi ünnepségek előkészítése, a millenáris szöbrok megalkotása közül. S amikor a katonai kérdések miatt legerősebben dül a pártviszály, békét szerez a harcoló írója.

Régi szerelme, a vezérlő fejedelem

bujdosó lelke elhívja Rodostóba, majd hamvainak hazaszállításán fáradozik. Rajongó lelke megéri leghőbb vágya teljesülését s honába, hazai nyugvóhelyére kísérhette idealizált urát, fejedelmét (1906). Élte legboldogabb napját csak három évvel élte túl a fáradhatatlan lélek.

Thaly oly változatos, ideális, nemes céltól irányított életét szorgos utánjárással, legaprólékosabban rajzolja meg Veszprémy. A nagy kuruc lelke szinte őt is elragadja. Inkább Thaly irodalmi működésének méltatása erősebb oldala, a történelmiben — holott ez a jelentősebb — tartózkodó és csak tartalmi ismertetésekre szorítkozik. Szójátékszerűen állapítja meg: «Mint politikus historizált, mint historikus politizált». De adós marad a felelettel, amikor saját maga veti fel a kérdést: «mi volt nagyobb hát Thalyban? A költő? Az író? A tudós? A hazafi? A politikus? A nemes eszmékért lelkesülő nemesszívű ember? Mi nem tudjuk, melyik dicsőbb, melyik nagyobb.

Bizonyos, hogy fáradhatatlan, törhetetlen ritka magyar lélek volt. Egy korszakot keltett új életre, haza hozta a legideálisabb magyar szabadsághőst, s hogy ő elhalt, egy évtized múlva újra elvesztettük. Úgy látszik, újra Thaly-féle állhatatos lelkekre van szükség, hogy újra visszanyerhessük.

Závodszy Levente.

Szinyai Zoltán : Aranykarika. Regény. Athenaeum-kiadás. — Előbb-utóbb mindenki eljut oda, hogy önön életét vizsgálva, célkitűzéseit revideálva, tisztázni próbálja azokat az elemeket, amelyek sorsa folyására döntőleg hatottak. Ezek az elemek észrevétlenül és ellenőrizhetetlenül zsúfolódnak egymásra a lélek legfogkonyabb idejében, a gyermekkor hajnalán; a környezet szolgáltatja őket és a lelkialkat strukturájának természete szerint válnak hasznos vagy